

RECENZE A ZPRÁVY O LITERATUŘE / REVIEWS AND BRIEF NOTICES

Michael MORYS-TWAROWSKI, *Wójtowie na Śląsku Cieszyńskim 1864–1918. Studium prozopograficzne*. S. 1–3. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagiellonica” – Uniwersytet Jagielloński 2018, 472 + 478 + 465 s. ISBN 978-83-65080-70-7

Michael Morys-Twarowski je považován za nejlepšího polského historika mladé generace v Těšínském Slezsku, zejména jako odborník v oboru genealogie. Je absolventem práv a amerikanistiky na Jagellonské univerzitě v Krakově, kde obhájil doktorát z historie, věnovaný selským elitám na Těšínsku od XVIII. do začátku XX. století. Profesně není momentálně vázán na žádnou instituci – lze ho označit jako *freelancera*. Velmi aktivním literárně a s širokým záběrem zájmů nesoustředujících se zdaleka jen na regionální historii a čistě vědecké činnosti. Badatel se dlouho bránil vydání knižní publikace. Konečně v roce 2016 vydal hned dvě knihy – *Dzieje rodu Morysów ze Śląska Cieszyńskiego od XVIII do początku XX w. (Dějiny rodu Morysů z Těšínského Slezska od XVIII. do začátku XX. století)*, nejrozsáhlejší genealogická studie selského rodu z dávného Těšínského Slezska, zatímco populárně naučné *Polskie imperium (Polské impérium)* (vydáno jedním z největších polských nakladatelství – „Znak“ (Společný Institut Wydawniczy „Znak”) v Krakově) se udržovalo dlouhou dobu na seznámech bestsellerů v Polsku. Od této doby autor publikuje již pravidelně v knižní formě, a každá nová kniha je považována za velkou událost. Téměř 100 vědeckých prací Michaela Moryse-Twarowského je dostupných v digitální verzi na portále Academia.edu, obrovskou databázi genealogických informací lze najít na jeho blogu „Przodkowie z Cieszyna” (Předkové z Těšina) (<http://przodkowiezcieszyna.blogspot.com/>).

V roce 2018 spatřila světlo světa dosud největší vědecká monografie Michaela Moryse-Twarowského, hlavní výsledek polským Národním centrem vědy (Narodowe Centrum Nauki) financovaného v letech 2014–2018, projektu „Wójtowie na Śląsku Cieszyńskim 1864–1918. Studium prozopograficzne” („Starostové v Těšínském Slezsku 1864–1918. Prosopografická studie“) (kromě ní vzniklo v rámci projektu 6 článků, včetně jednoho v angličtině, *The Relationship Between Religion, Language and Nationality on the Example of Village Heads in Cieszyn Silesia in 1864–1918*, zveřejněného v pražském časopise „Historie – Otázky – Problémy”, č. 2/2018, s. 149–161). Třídílné (nad 1400 stránek) pojednání se stejným názvem, jež pojednává o, historiky dosud zcela přehlížené, kategorii úředníků, a také, šířeji – o dějinách obecní samosprávy v Těšínském Slezsku, vyplňuje bílé místo v regionální historiografii – dosud nevznikly žádné práce, které by se hlouběji zabývaly těmito otázkami. Neexistují také prosopografické studie

zasvěcené nadřízeným obcí v ostatních částech Rakouska-Uherska, a pojednání týkající se samosprávních elit se soustředí spíše na městskou nikoli venkovskou tematiku. Navíc je téma Těšínského Slezska důsledně přehlíženo v polských publikacích týkajících se otázek dějin samosprávy nebo selských elit. Jako časový rámeček svého pojednání Michael Morys-Twarowski určil léta 1864 (první volby od zavedení obecního volebního zákona pro Rakouské Slezsko) až 1918 (konec habsburské monarchie). Z geografického hlediska práce zahrnuje celé území dávného Těšínského knížectví, včetně frýdeckého okresu (mnohdy v polských pojednáních zpracovaného jen okrajově), čím by kniha měla být zajímavá i pro české regionalisty.

Jak již naznačuje podtitul knihy, tato patří do proudu prosopografie (zvané též kolektivní biografii) aneb nepříliš rozšířené metody historického výzkumu, spočívající v prezentaci jisté menší skupiny (zejména reprezentantů společenských a politických elit) v období maximálně 100 let prostřednictvím určitých proměnných (např. věk, náboženství, místo bydliště, původ, vzdělání, etc.) V praxi některá prosopografická pojednání mohou přijmout podobu podrobnostmi napěchovaných biografických slovníků, proto je důležité doplnění materiálu, shromážděného touto metodou odpovídajícím komentářem. V případě recenzované práce autor nejen doplnil prosopografickou část víc než 100 stránkovou předběžnou syntézou popisného charakteru, ale navíc ji přidal interdisciplinární povahu, odvoláváním se v obsahu – v souladu se svou druhou profesí – rovněž na metodologii právních věd. Tohle ještě zvyšuje inovativnost pojednání – v polské historiografii neexistuje jiná práce, která by v sobě spojovala prosopografii s právními vědami.

Úvodní popisná část obsahuje výtažky zákonů, konfrontaci předpisů (*law in books*) z tehdejší praxe (*law in action*), projednání postavení starosty a obecních voleb vzhledem k tehdejšímu zákonodárství, především však závěry z analýzy prosopografického materiálu, přičemž autor – jak sám podotýká – se zajímá pouze o vybrané otázky, mj. otázky příbuzenství mezi těšínskými starosty („příbuzenské kruhy“). I když se problematika související s úřadem starosty nebo s fungováním samosprávy může zdát málo atraktivní, autor projevil svůj popularizační talent a postaral se – kromě čistě faktografické vrstvy – také prezentovat celou řadu zajímavostí. Čtenář se tedy může dozvědět, že např. k povinnostem starostů patřily také tzv. vizity – komisionální kontroly domácností, které měly za cíl přistižení mládeže, oddávající se před svatbou nedovoleným tělesným hrátkám, nebo že všeobecnou praxí bylo věšení seznamů osob oprávněných ke hlasování pouze v hospodách (kde ostatně hlasování obvykle probíhalo). Anekdoty nepochybně ovlivňují pozitivně odběr náročného tématu. Avšak 100 a něco málo navíc stránek na představení takové syntézy je trochu málo. Kapitoly a podkapitoly jsou napěchovány informacemi, ale jsou krátké – třeba otázce souvislosti mezi politickými názory starostů a národností (jazykovou příslušností) a náboženstvím (část kapitoly 5.) autor věnoval 3 stránky.

Důraznou dominantou knihy autor učinil její druhou, mnohem rozsáhlejší část, obsahující surový prosopografický materiál s biografickými informacemi na téma 1332 těšínských starostů. Údaje každého úředníka byly shrnuty v podobě dotazníku, uvádějícího v následujících bodech: léta plnění úřadu, data a místa narození a smrti, rodiče, náboženství, povolání, manželku (manželky), příbuzenství s jinými starosty, samosprávnou činnost, projevy politické a společenské aktivity a vyznamenání. Jak autor naznačil, dotazník je podobný navrhovanému v české naučné literatuře v kontextu výzkumu samosprávy ve druhé polovině XIX. a na začátku XX. století. Starostové byli seřazeni chronologicky v rámci jednotlivých obcí, tyto pak v abecedním pořadí. U každé obce se nacházejí informace o náboženské a jazykové struktuře v roce 1900, přijatém autorem jako východisko pro formulaci závěrů obecného charakteru. Vzhledem k nekomplexnosti zdrojové báze, v prezentovaných biografických poznámkách se vyskytují nedostatky, což však nic nemění na skutečnosti, že množství údajů umístěných na těchto 1300 stránkách je doslova gargantuovské. Jsou to informace získané nejen ze zchovalých úředních zdrojů, ale rovněž z polského, českého a německého tisku, zpráv, a – v případě údajů genealogické povahy – z matrik (v menším měřítku – z materiálů jiného druhu). Výzkumná část práce byla vytvořena prakticky vcelku na základě pramenů, a počet poznámek překračuje 14 tisíc. Obrovské kvantum dat se zdá vysvětlovat, proč se autor rozhodl pro prosopografickou studii – uzavření tolika skutečností v klasickém pojednání popisné povahy by bylo jednoduše nemožné.

Taková nálož informací je, podle mého názoru, významným zvětšením dosavadního stavu vědeckého poznání o minulosti regionu. Stačí říct, že až doteď (více či méně kompletní) seznamy starostů v projednávaném období měla 1/3 venkovských obcí Těšínského Slezska, a jen málo z nich mělo svá hesla v biografických slovnících. Nyní každá obec má nejen co nejúplnější seznam vládařů, ale také podrobné informace na téma každého z nich. A tak již pro samotnou regionalistiku (zejména pak pro regionální biografistiku) je přínos předmětné práce nezanedbatelný. Tato kniha však poslouží nejen regionalistům – závěry zahrnuté v její popisné úvodní části budou cenné pro badatele politické historie, dějin místní samosprávy nebo historiky práva. Není pochyb, že – dle autorova, v úvodu vysloveného, přání – pojednání bude užitečným nástrojem pro badatele dějin Těšínského Slezska (ale také – dále – Rakouského Slezska, a dokonce celé habsburské monarchie) ve druhé polovině XIX. století a na začátku XX. století. „Nástroj“ je zde slovo-klíč. Jak se zdá, právě soustředění na vytvoření hodnotného nástroje věnovaného ostatním vědcům, mělo za následek zkrácení první, úvodní části knihy. Však i bez rozvinuté syntetické části práce *Wójtowie na Śląsku Cieszyńskim* je – neváhám použít tuto formulaci – nadčasové pojednání, které se natrvalo zařadí mezi klasiku regionální historiografie.

Nicméně kniha není úplně prostá nedokonalostí. Na několika místech selhala korekce – objevují se jednotlivé překlepy, nesprávná skloňování slov, nedůsledné použití zkratek. Smíšené pocity vyvolává někdy použití formulací z hovorového jazyka (např. *ewangelicy dosłownie „wycięli” katolików = ewangelicy dosłowa „rozsekali“ katolíky* sv. 1, s. 72) nebo z jazyka popkultury (např. *pole position w prawyborach = pole position v primárních volbách* sv. 1, s. 40). Tohle je však již malichernost. Ze zjištěných věcných otázek vyvolal mé pochyby odstavec na téma stavovských panství v Těšínském Slezsku (sv. 1, s. 29). Měla by se dořešit otázka petrovického panství, poněvadž v písemnictví, které je mi známo toto panství se nevyskytuje (neměl jsem však přístup k pojednání Ireny Korbelářové, na které se autor odvolává). Ve zmíněném odstavci také chybí informace o efemérním skočovsko-strumieńském panství. Osobně lituji, že autor nevymezil alespoň nepatrný fragment věnovaný ženám. Neboť i když ženy samy nemohly plnit úřad starosty, nabízí se otázka – zda přece neexistovala možnost, aby se spoluúčastnily řízení v zákulisí? Michael Morys-Twarowski sám konstatoval v jednom ze svých článků, že těšínský učitel a spisovatel Jan Szuścik (1879–1940) napsal divadelní hru *Pani wójtowa*, inspirovanou skutečnými postavami – Marií Francus roz. Lipa a jejím o 11 let mladším manželem Andrzejem, starostou vesnice Krasna (u Těšína) v letech 1879–1902. V této hře právě titulní hrdinka ovládá manžela ale zároveň i celou vesnici. Recenzovaná monografie by byla vhodným místem pro rozvinutí tohoto aspektu, a možná také pro nalezení podobných případů (tím spíš, že autor má predispozice pro vyhledávání zajímavostí).

Wojciech Świąć

**Viktor VELEK, *Hudební umělci mezi Ostravou a Vídní 2, Český Caruso Richard Kubla / Tonkünstler zwischen Ostrau und Wien 2, Richard Kubla, der tschechische Caruso.* Praha: NLN, s.r.o., 2021, 649 s.
ISBN 978-80-7422-734-9.**

**Viktor VELEK, *Hudební umělci mezi Ostravou a Vídní 3 / Tonkünstler zwischen Ostrau und Wien 3. Lída Mašková-Kublová, Eva Hadrabová-Nedbalová.* Praha: NLN, s.r.o., 2019, 585 s.
ISBN 978-80-7422-733-2.**

**Viktor VELEK, *Hudební umělci mezi Ostravou a Vídní 4, Richard Kubla, můj život s operou / Tonkünstler zwischen Ostrau und Wien. 4, Richard Kubla, mein Leben mit der Oper.* Praha: NLN, s.r.o., 2021, 345 s.
ISBN 978-80-7422-829-2.**

Poslední citovanou publikaci Richard Kubla, můj život s operou (4) je nezbytné vnímat v celém kontextu hudebně-historického cyklu *Hudební umělci mezi Ostravou a Vídní* autora Viktora Velka. Cyklus tvoří rozsáhlou reportáž čerpající z obsáhlého konvolutu

archivních materiálů českých i zahraničních paměťových institucí. Kublovy vzpomínky navazují na monografii o Richardu Kublovi a jsou čtvrtým pokračováním volně provázaných částí popisující umělecký profil třinácti osobností české opery, jejichž propojením zůstávají dvě kulturně spřízněné metropole dřívějšího Rakouska-Uherska a pomyslná spojnice Ostrava a Vídeň. O úvodním díle cyklu zachycující prvních deset operních protagonistů referovala recenze prof. Jana Mazurka (2019).

V pořadí druhý titul Český Caruso Richard Kubla, monografie o jednom z nejvyhledávanějších českých tenoristů, zahájil řadu hlubších fundovaných studií o operních hvězdách z českého prostředí. Úspěchy Richarda Kubly u nás i v zahraničí poukazují na jeho mezinárodní renomé, což dokládají četná pozvání na operní scény po celém světě.

Konstrukci uměleckého profilu Richarda Kubly mohl autor provést díky čerstvě objevené pozůstalosti, zpráv a recenzí v dobovém tisku i cenné korespondenci včetně archivních pramenů. Publikace je psána chronologicky, interpretace tématu je pojata věcně, vhodně doprovázena komentářem autora s cílem verifikovat a podpořit informační hodnotu získaných podkladů. Monografie disponuje bonusem pro čtenáře, kterými jsou ateliérové fotografie vydechující typickou dobovou atmosféru. Neméně zajímavé jsou pasáže vycházející z nevšedního rozsahu osobnosti Richarda Kubly na poli české kultury (např. ve filmu) či úryvky z jeho osobního života. Je zřejmé, že přínosem autora monografie je zdařilé propojení dějové linky uměleckého a životního profilu osobnosti s četnými strohými daty z Kublovy bohaté československé i zahraniční operní dráhy.

Podobnou metodu uplatnil autor ve třetí publikaci věnované dvěma neméně zajímavým operním pěvkyním a to Lídě Maškové-Kublové a Evě Hadrabové-Nedbalové. Jak je z těchto jmen patrné, právě Lída Mašková propojuje tento díl s minulým, neboť se jednalo o první manželku Richarda Kubly. Autor si obě sopranistky nevybral náhodně, obě ženy taktéž sehrály významnou roli v reprezentaci českého pěveckého umění v zahraničí. Právě Lída Mašková patřila mezi ty umělkyně, kterým vděčíme za šíření kladného povědomí o operách Leoše Janáčka v Německu. Kapitoly detailně zahrnují všechny okruhy aktivit obou pěvkyní, včetně pedagogické práce. Také v tomto případě je cenná autorova důsledná práce s prameny a podrobná a přehledná interpretace faktů. Nelze také opomenout souvislost všech zmíněných protagonistů s Moravskou Ostravou, kde jmenovaní umělci zanechali výrazné stopy na scéně opery Národního divadla moravskoslezského.

Posledním dílem je memoárová sekce Můj život s operou, osobní zpověď Richarda Kubly. Na rozdíl od předchozích publikací je metoda interpretace tématu daná historickým materiálem, autorským textem z pera Richarda Kubly, na který mohl Viktor Velek nahlédnout se zkušeností a nadhledem, tentokrát spíše v roli pozorného editora. Jeho cíl prezentovat prozaický text se zřetelem ke čtenáři se zdařil. Richard Kubla je poutavým vypravěčem. Kublovy vzpomínky se dotýkají už raného dětství, prahu dospělosti a konečně raných začátků. Jako tenorista zpíval na půdě čtyř světadílů a jako vrstevník mnoha zajímavých osobností se stal svědkem celé řady epizod z prostředí operní scény i za ní. Text netvoří souvislý vyprávěcí proud v čase, je volně chronologicky strukturovaný do tematických kapitol. Ze strany pisatele jistě podáván selektivně, přesto zůstává v akceptovatelné rovině a v mezích profesionální deskripce umělecké dráhy autora. Díky Viktoru Velkovi vyhovuje tento obsah kvalitě odborné publikace a zároveň oživuje biograficky kompaktní předešlé díly edice. Propojení publikace s monografií o Richardu Kublovi nabízí čtenářům novou perspektivu, není ovšem nezbytné. Uspořádání dobového

textu a editorské zásahy působí vyváženě, což svědčí o senzitivním přístupu i koncepci edičních poznámek a poznámkového aparátu.

Dodržení vyvážené dramaturgie cyklu Hudební umělci mezi Ostravou a Vídní vyžadovala od autora cílevědomou disciplínu v práci s materiály a striktní orientaci na dané téma, zejména z důvodu vyloučení zbytečné reprízy sdělení. Přístup autora k výkladu nepostrádá kritický odhad na informace nacházející se v koloritu dobového kontextu. Zařazení osobních vzpomínek jednoho z umělců do standardně biograficky pojaté ediční řady dodalo nepochybně celému hudebně-historickému cyklu nový rozměr – autentický ráz náhledu do světa operního umění.

Viktoru Velkovi se čtyřmi publikacemi z cyklu Hudební umělci mezi Ostravou a Vídní podařilo dotvořit plastický obraz dobového hudebního života úspěšných operních profesionálů narozených okolo přelomu devatenáctého a dvacátého století, formovaných jak osobními, tak proměnlivými společenskými podmínkami. Knihy jsou přístupné širšímu okruhu čtenářů včetně inspirace k další badatelské práci. Vzpomínky Richarda Kubly Můj život s operou vyšly jako osmé dílo Ediční řady Musica Bohemica Veinnensia v nakladatelství Lidové noviny. Byly vydány díky výzkumného programu Fakulty umění Ostravské univerzity za finanční podpory ze strany Nadace Českého hudebního fondu. Jazyková verze, v tomto případě česko-německá, provází dlouhodobý záměr ediční řady a rezonuje s česko-německým prostředím Rakouska-Uherska i prvorepublikového Československa, kam zmínění operní protagonisté patří.

Lenka Černíková

Pavel MACHÁČEK, Zmizelé Jesenicko 2. díl: Téměř zaniklé osady, Jeseník: Hnutí brontosaurus Jeseníky, 2020, 319 s. ISBN 978-80-908036-0-2 (vázáno); 978-80-908036-1-9 (brožováno)

Publikace, za jejímž vydáním stojí Hnutí Brontosaurus Jeseníky, vyšla v rámci ediční řady Zmizelé Jesenicko a svým obsahem navazuje na předchozí úspěšný díl z roku 2019 zabývající se zaniklými osadami na Jesenicku. Jak vyplývá z úvodního slova, kniha vznikla za širšího přispění jak pracovníků Státního okresního archivu Jeseník a Vlastivědného muzea Jesenicka, tak zaměstnanců obcí, sběratelů pohlednic a především pamětníků, což je nutné velice ocenit. Právě díky tomu bylo možné publikaci doplnit o řadu zajímavých podrobností a podpořit ji bohatým ikonografickým materiálem.

V úvodu jsou čtenáři stručně, ale výstižně seznámeni s tím, jak vůbec na Jesenicku došlo k zániku či vylidnění řady obcí a osad. Svou roli zde sehrála řada faktorů, a to nejen odsun německého obyvatelstva po druhé světové válce, ale například také následná kolektivizace venkova, stejně jako rozvíjející se průmysl na Ostravsku, který lákal lidi z pohraničí nabídkou dobře placené práce a pohodlného bydlení. Záhuby osad pak ještě dovršila československá armáda likvidující v 50. a 60. letech zchátralé objekty jako neblahé memento špatného hospodaření československého státu s pohraničními oblastmi. Skutečností je, že řadu míst před definitivním zánikem zachránil zrod a rozvoj chalupaření spojený se vzrůstem životní úrovně v 60. letech a širším rozvojem automobilismu.

Autor publikace dále v úvodu vysvětluje, podle jakého kritéria bylo vybráno osmatřicet osad, kterým je v díle věnována pozornost. Je zde zdůrazněno, že měřítko zohledňující pokles trvale hlášených obyvatel pod 20% stavu z roku 1930, nebylo rozhodujícím faktorem. Pozornější čtenáři tedy mohou knize vytkat, že některé obce byly opomenuty

(např. Travná či Rejvíz). Výběr osad je tak do značné míry subjektivně orientovaný také na zajímavou minulost míst.

Důležitou součástí publikace představuje obecný popis způsobu života obyvatel v osadách. Dozvídáme se v základních konturách především, jak se lidé živili a jak žili během roku. Kniha následně pokračuje na přání vydavatele přehledem zcela zaniklých osad z 1. dílu zmíněné ediční řady včetně doprovodného obrazového materiálu, což jistě ocení zejména ti čtenáři, kteří si nestihli první díl pořídit.

Hlavní část publikace pak prezentuje jednotlivé lokality. Každé místo je uvedeno nejen svým českým, ale i německým názvem, načež se seznamujeme s vývojem místního osídlení, s popisem běžného života v obci s ohledem na zaměstnání obyvatel, existenci kulturních či občerstvovacích zařízení a fungováním spolků. Připomínány jsou také tragické události spojené s historií obce, ať už se jedná o padlé obyvatele ve Wehrmachtu či jiné nešťastné příhody. Pakliže na území osad působily významné firmy či průmyslové objekty, dozvídáme se o nich bližší informace. V souvislosti s tím jsou čtenářům představováni také důležití podnikatelé a jejich rodiny či jiní významní rodáci. Nahlédnout můžeme rovněž do osudů obyčejných lidí z osad.

Je nutné vyzdvihnout, že se pro publikaci podařilo nashromáždit velké množství obrazového materiálu, který nanejvýš vhodně doplňuje líčení o jednotlivých osadách. Vidíme zde kolorované pohlednice, černobílé fotografie, různé mapy či plány. Fotografie dokumentují nejen minulost osad, ale i dnešní podobu popisovaných míst a ukazují jak jednotlivé významné budovy v obcích jako kostely, hostince atd., tak i samotné obyvatele.

Pro orientaci čtenáře jsou velkým přínosem dvě graficky zjednodušené mapy znázorňující jednotlivé jak zaniklé, tak téměř zaniklé osady. Knihu na závěr doplňuje stručný slovníček pojmů, seznam zdrojů i použité literatury, což je rozhodně ku prospěchu věci. Nesporným pozitivem publikace je také skutečnost, že je dílo psáno velmi čtivým jazykem.

Ivana Kolářová

**Piotr PAŁYS – Dalibor SOKOLOVIĆ, *Jugosławia wobec Serbołużyczan i Łużyc w latach 1946–1949: wybór źródeł*, Opole: Instytut Śląski, 2020, 345 s.
ISBN 8371263562, 9788371263569**

Publikace *Jugosławia wobec Serbołużyczan i Łużyc w latach 1946–1949: wybór źródeł* mapuje vzájemné vztahy Slovanů a Lužických Srbů od poloviny 19. století, prioritně se věnuje poněkud opomíjenému a komplikovanému pohledu, pokusu o mapování vztahů mezi Jugoslávii a Lužicemi, které je založeno především na poválečném vývoji v Evropě. Pro pochopení vzájemných vazeb jsou v knize uváděny historické souvislosti a fakta, týkající se vývoje Jugoslávie v komparaci s vývojem Lužic. Historické souvislosti jsou uvozeny především vývojem Lužic v kontextu německých, českých a polských územních a národnostních vazeb.

Jedná se oblast prozatím částečně opomíjenou, autoři se snaží mapovat rovinu a souvislosti kontaktů lužickosrbského etnika s poválečnou reprezentací Jugoslávie. Jugoslávskou stopu lze vysledovat v lužickosrbských snahách o svébytnost, zejména na konci druhé světové války se také např. Titova reprezentace Jugoslávie intenzivně zajímala o lužickosrbskou otázku na německém území. Probíhaly rovněž různé akce včetně politických školení Lužických Srbů v Jugoslávii¹. O iniciativách Jugoslávie lze najít zmínky

¹ Ludwig ELLE, Peter SCHURMANN, *Domowina und SED 1947–1950*, s. 49. Rovněž srov. BARKER, Peter: *Slavs in Germany (The Sorbian Minority and the German State since 1945)*, s. 52.

i v dobovém tisku: „Dr Marie Cyžová, ... zahájila první kroky k požádání Spojených národů o podporu lužickosrbského hnutí za nezávislost... tito mohou počítat s podporou Československa, Jugoslávie a Polska.“² Dále vztahy s Jugoslávií zmiňují např. lužickosrbsští historici Ludwig Elle a Petera Schurmann, kteří uvádějí, že se roku 1950 stala Domowina podřízenou organizací SED, do této doby spadá rovněž i rozchod s Komunistickou stranou Jugoslávie³.

Vlastní studie je shrnuta na prvních 95 stranách a je uspořádána do samostatných částí, mapujících postupně kontakty jižních Slovanů a Lužických Srbů do zahájení druhé světové války, obrození Jugoslávie a Lužic, kontakty Jihoslovenské Vojenské Mise při Spojenecké kontrolní radě a lužickosrbským národním hnutím. Závěrečná část studie je věnována spolupráci mládeže.

Autoři uvádějí v úvodu publikace počátky kontaktů jižních Slovanů a Lužických Srbů, které datují do první poloviny XIX století, zde se autoři opírají zejména o dokumenty a práce Bučara, Cvijetiče, Glavana, Kuberského, Páty či Sokoloviče, kdy počátky směřují do působení Matice srbské a pojí je s působením literárních osobností (např. Štura, popř. v meziválečném období Skaly ap.). Rovněž v této části uvádějí autoři vznikající kontakty Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS) a Lužickosrbského národního výboru, které spojují s Bartem a Černým, zmiňují i další instituce na jugoslávském území a jejich aktivity, např. Spolek přátel Lužických Srbů.

Poválečné období spojují autoři se snahami o nezávislost, popřípadě se snahami o soužití se slovanskými národy, lužickosrbské aktivity jsou v počátečních fázích spojovány s Lužickosrbským národním výborem, lužickosrbské orgány a osobnosti se prostřednictvím memorand obraceli na vítězné mocnosti i na slovanské sousedy, především na Československo a Polsko. Autoři, v návaznosti na Walkiewiczze a Pirjevce, shrnují problémy mezi mocenskými zájmy vítězných mocností, jugoslávskou a lužickosrbskou reprezentací, uvádějí materiály ukazující, že se etniku nepodařilo realizovat samostatnost ani přidružení ke slovanským národům, zejména díky politice SSSR došlo k včlenění do NDR, protože převládal názor, že se lužickosrbská otázka může řešit jen ve spojení s otázkou německou⁴. Historicky jsou sumarizována fakta, dokládající snahy a cíle lužickosrbského národního hnutí po osvobození od nacistické nadvlády v roce 1945, kterými bylo oddělení od Německa. Rovněž plány připojení k Československu, popřípadě vytvoření samostatného lužickosrbského státu se nesetkaly se zájmem velmocí a skončily nezdarem. Z archivních materiálů plyne, že pro Lužické Srby byla směřodátná politika sousedních slovanských států, které měly ve skutečnosti větší zájem o úpravu vlastních hranic a co nejrychlejší vysídlení německých menšin. Na základě uváděných archivních zdrojů je patrné, že jediným viditelným důležitým výsledkem lužickosrbského národního hnutí bylo přijetí Lužickosrbského zákona saským sněhem v březnu 1948, který deklaroval základní národnostní práva Lužických Srbů v administrativní a kulturní sféře⁵. Po roce 1945 zmiňují autoři v lužickosrbské otázce dvě nezávislé organizace, Domowina a Lužickosrbská národní rada, v souladu se studii jiných autorů⁶ je patrné, že sovětské úřady byly proti činnosti Lužickosrbské národní rady a Lužickosrbského zemského

2 Lidová demokracie 2, č. 15 – I. vydání, pátek 18. 1., Praha 1946, s. 3.

3 Ludwig ELLE, Peter SCHURMANN, Domowina und SED 1947–1950, s. 49.

4 Protokol ze zasedání Domowiny 5. 10. 1949, Saský státní archiv – pobočka Budyšin, oddělení pro lužickosrbské podotázky ministerstva vnitra NDR, in: PECH, Edmund: Die Sorbenpolitik der DDR, s. 35.

5 Tamtéž

6 Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV), fond TO-O 1945–1959 NDR menšiny, k. 34, s. 3.

národního výboru (LZNV), které byly označeny za „elementy reakční a protisovětské“ a odmítaly v nich spatřovat „vhodné“ představitele Lužických Srbů⁷.

V této souvislosti autoři uvádějí především Jana Cyže a Pawoła Neda jako osobnosti stojící za vyvrcholením národního hnutí Lužických Srbů po roce 1945 (vyhlášení voleb do místních národních výborů a volby delegátů na celolužický sjezd, konané od 2. do 20. ledna 1946), ukazují na rozpory v názorech mezi vedením LZNV, čekajícím na zásah zvenčí a Domowinou, vedenou Pawołem Nedom, který zastával názor, že by se mělo vycházet z daných předpokladů a brát ohled na celkový vývoj poměrů v sovětském okupačním pásmu⁸. Obdobně píše i Hankovec, který uvádí, že Domowina se později účastnila plebiscitu konaného 30. června 1946 a spolupracovala s SED⁹. V roce 1947 se spor mezi Domowinou a LZNV ještě více zhoršuje, z LZNV vystupují budyšínský okresní hejtman dr. a wojerecký farář Černík. Domowina pak sleduje „socialistickou linii“ spolupráce se sovětskou okupační správou¹⁰.

Například Barker¹¹ dále upřesňuje autory, že politika komunistické strany („Kommunistische Partei Deutschlands“, dále KPD), od dubna 1946 „Sozialistische Einheitspartei“ (SED), se snažila získat sympatie Lužických Srbů a integrovat jejich hlavní organizaci do nového systému. Lužičtí Srbové byli představováni jako ukázkově žijící menšina na území NDR (tzv. „Vorzeige Minderheit“).

Autoři dále zmiňují a konkretizují Schillera a Pjecha, že ačkoli nebyly akceptovány požadavky Domowiny, která žádala zařazení menšinových článků do zemských ústav v Sasku a Braniborsku,¹² byl v Sasku později, konkrétně 23. března 1948, tj. ještě před účinností východoněmecké ústavy,¹³ přijat zákon o zachování práv lužickosrbského obyvatelstva, tzv. „Sorbengesetz“ („Lužickosrbský zákon“).¹⁴

Autoři nejsou v oblasti mapování lužickosrbské historie jediní, existuje celá řada dalších studií, věnujících se problematice Lužických Srbů, ať již na české, polské či německé straně. Vysoce ceněnou je práce předválečného jednatele a významného člena Společnosti přátel Lužice v letech 1945–1948 Vladimíra Zmeškala Lužičtí Srbové,¹⁵ lužickosrbské národní hnutí a jeho organizací a spolky přibližuje dále například kniha Petera Schurmana Die sorbische Bewegung 1945–1948 zwischen Selbstbehauptung und Anerkennung. Schurmann ve své publikaci představuje poválečný vývoj v srbské Lužici a postupnou reorganizaci Domowiny¹⁶, dále je možno zmínit práci ruského historika Kirilla Ševčenka Лужицкий вопрос и Чехословакия 1945–1948, jež popisuje vývoj lužické otázky ve

7 Tamtéž

8 Václav HANKOVEC, Církevní a kulturní život v srbské Lužici po roce 1945 (s přihlédnutím k česko-lužickosrbským kontaktům), Praha 2012 (nepublikovaná rigorózní práce).

9 Jednotná socialistická strana Německa, 1946–1990, vládnoucí komunistická strana v NDR

10 V. HANKOVEC, Církevní a kulturní život.

11 Peter BARKER, *Einige Schwierigkeiten bei der Auswertung der Sorbenpolitik in der DDR*, Lětopis 39, 1992, č. 1, s. 48–52.

12 Klaus J. SCHILLER, *Die Sorben in der antifaschistisch-demokratischen Umwälzung (1945–1949)*, Bautzen 1976, s. 20–23.

13 V. HANKOVEC, *Lužičtí Srbové v česko-německých vztazích*, TAČR RM01/15/05, online, dostupné z https://starfos.tacr.cz/cs/result/RIV%2FHANKOVEC%3A_____%2F05%3A%230000001 (cit. 1. 5. 2022).

14 Edmund PJECH, *Die Sorbenpolitik der DDR*, s. 105.

15 Vladimír ZMEŠKAL, *Lužičtí Srbové*, Praha 1962.

16 Peter SCHURMANN, *Die sorbische Bewegung 1945–1948 zwischen Selbstbehauptung und Anerkennung*, Bautzen 1998.

vztahu k Československu po druhé světové válce do roku 1948, kdy zvláštní pozornost autor věnuje lužickosrbskému národnímu hnutí.¹⁷

Pałys a Sokolović rozšiřují poznatky o významný počet historických pramenů, čerpají, obdobně jako dříve uváděné práce, zejména z pramenů v Budyšínu¹⁸ a Drážďanech¹⁹, budyšinský archiv obsahuje archivní materiály státních úřadů Horní Lužice a v archivu je založen rovněž archivní materiál tzv. „Lužickosrbského oddělení“ („Wendenabteilung“) okresu Budyšín.²⁰ Drážďanský archiv obsahuje fondy příslušných ministerstev a úřadů, z archivů čerpali i další autoři, např. dokumenty k politice NDR ve vztahu k Lužickým Srbům v letech 1949–1970 lužickosrbský historik Edmund Pjeh (Pech)²¹, objevují se však názory, že zejména němečtí badatelé vytěsnil „lužickosrbskou otázku“ ze svých rozprav a sborníků (Hankovec)²².

Jádrum a východiskem práce je téměř devadesát historických a literárních pramenů doplněných o archivní dokumenty z období 1946–1949, převážně z korespondence Josipa Broz Tita, Jurija Rjenča a dalších. Autoři čerpají dále především z bělehradského a varšavského archivu, z diplomatického archivu Ministerstva zahraničních věcí Srbské republiky, Ministerstva zahraničí Polské republiky, Srbsko lužického kulturního archivu a dalších. Dále jsou použity materiály Lužickosrbské Národní rady či Domowiny.

Uváděná publikace přináší nové poznatky, které jsou dostupné v uceleném a přehledném souhrnu. Oba autoři, Piotr Pałys, polský autor prací o kulturní a etnické problematice česko-polsko-německého pohraničí a Dalibor Sokolović, slavista a vysokoškolský učitel, jsou renomovanými odborníky, v Bibliografii dějin Českých zemí Historického ústavu AV ČR mají společně více než 50 bibliografických záznamů, z nichž značná část se věnuje problematice Lužických Srbů.

Josef Botlík

Jakub ŠLOUF, *Praha v červnu 1953. Dělnická revolta proti měnové reformě, vyjednávání v továrnách a strukturální proměna dělnické třídy*. Praha: Academia – Ústav pro studium totalitních režimů, 2021, 214 s.

ISBN 978-80-200-3288-1

Nakladatelství Academia vydalo v rámci knižní řady „Šťastné zítřky“ titul, který zajímavě zpracovává téma měnové reformy v Československu, jejího průběh a zejména

17 Кирилл ШЕВЧЕНКО, Лужицкий вопрос и Чехословакия 1945–1948, Moskva 2004.

18 V Budyšínu se nachází rovněž „Lužickosrbský kulturní archiv“, kde jsou uloženy lužickosrbské a sorabistické archiválie k dějinám Lužických Srbů a kde se nacházejí i důležité dokumenty týkající se lužickosrbské kulturní praxe

19 Fondy budyšinské pobočky drážďanského Státního archivu po roce 1945 a 1950 jsou dnes přemístěny do Drážďan

20 V. HANKOVEC, *Církevní a kulturní život*. Staatsfilialarchiv Bautzen byl založen ve 14. stol., z této doby jsou dochovány i první úřední knihy města Budyšín. V roce 1597 byl zřízen snad první inventář archivu. V 17. a 18. stol. požáry zničily město Budyšín, ale cenné archiválie města byly zachráněny. V roce 1933 převzal archiv svoji práci jako „Staatliches Zweigarchiv für die Oberlausitz“. Během války byl archiv zavřen a v roce 1949 nově otevřen jako „Sächsisches Landeszeigarchiv für die Oberlausitz“. V roce 1965 byl na základě státního nařízení přejmenován na „Historisches Staatsarchiv Bautzen“. Samostatnost archivu končí v roce 1976, kdy se stává „pobočkou Státního archivu Drážďany“.

21 Edmund PECH, *Die Sorbenpolitik der DDR 1949–1970. Anspruch und Wirklichkeit*, Bautzen 1999.

22 V. HANKOVEC, *Církevní a kulturní život*, s odvoláním na Miroslav HROCH, V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě, Praha 1999.

provázejícího společenského napětí. Její autor, archivář a badatel Ústavu pro studium totalitních režimů Jakub Šlouf, obrátil pozornost k pozoruhodnému segmentu nespokojených občanů – dělnictvu pražských továren. Byla to šťastná volba, neboť analýza této specifické části dělnictva během prvních červnových dní roku 1953 dosud unikala podrobnějšímu zájmu badatelů, přestože má potenciál k přehodnocení některých zažitých představ o motivaci protestů spjatých s měnovou reformou. Šlouf tak rozvinul svůj dlouhodobý zájem o události roku 1953 (Spříznění měnou; 2016) na metodologickém pozadí tzv. nových sociálních hnutí a kultury protestu, přičemž navázal na bádání o dělnictvu, které u nás v moderní době etabloval Peter Heumos, a výzkum poúnorových stávkových hnutí (zde připomeňme práce Dušana Janáka či Jiřího Pernese).

Úvodem Šlouf zdůrazňuje specifické postavení stranických struktur Pražského kraje s ohledem na rozsah a význam teritoria zahrnujícího hlavní město se středními Čechami a početnost tamní stranické základny, což krajským stranickým lídrům umožňovalo vymezovat se i vůči ústředí KSČ. Připomíná navíc status pražského dělnictva jako významné faktické i symbolické opory režimu, přestože během zakladatelského období doznala jeho sociální struktura výrazných změn masivním přílivem nedělnických profesí. Vědomí legitimizačního významu pro režim činila z pražského dělnictva jistou politickou sílu, odlišnou od dělníků v Plzni zejména úzkou vazbou na stranické špičky, popř. ministry, možností přímé komunikace s nimi v případě potřeby řešení sociálních a mzdových problémů. Tyto faktory se plně projeví během krize na jaře 1953. Autor v publikaci polemizuje s paušálním zařazováním dělnických protestů během měnové reformy k protirežimnímu odporu; naproti tomu zdůrazňuje sociální vzestup dělnictva po roce 1945, resp. 1948, legitimizační funkci významné části této privilegované společenské vrstvy i skutečnost, že nejvíce podle zásad měnové reformy trafil ti, kteří doposud nejvíce profitovali na vázaném trhu (s. 27–28).

Jádro publikace tvoří anatomie a následná analýza protestu továrních dělníků v Praze IX, jak jej zachytily zejména prameny Archivu bezpečnostních složek, Archivu hlavního města Prahy, pražského oblastního a Národního archivu. Rovněž je třeba zmínit unikátní soubor fotografií zachycující dění v areálu klíčové továrny ČKD Stalingrad. Jakub Šlouf si všímá konkrétních projevů nespokojenosti pražských dělníků těsně před měnovou reformou (snahy zásobit se v podnikových jídelnách), zbytečné radikalizace pracujících podceněním příprav výměny nových platidel či chaosu bezprostředně po jejím vyhlášení. Upozornil zde na důležitou okolnost – nákupní horečku v předvečer měnových opatření: dlouhé fronty před prodejny (Šlouf připomíná, že šlo vlastně o jednu z mála možných forem spontánního shromažďování) zejména v centru hlavního města vytvořily značné bezpečnostní riziko a obavu, že přerostou v demonstrace. To pozornost bezpečnostních složek odvedlo od továren chápaných jako ostrov loajality. Podcenění nálad průmyslového dělnictva se tudíž politickým a bezpečnostním orgánům nevyplatilo. Šlouf soustředil pozornost zejména na situaci v největší továrně ČKD Stalingrad, kde se dokonce zrodil pokus uspořádat protestní pochod na Pražský hrad – zabránil mu až příjezd ministra těžkého strojírenství a energický zásah stranických funkcionářů, kteří dělníky přiměli k návratu do areálu továrny; autor právem upozorňuje, že v případě uskutečnění by takový pochod svým významem předčil bouřlivé události v Plzni (s. 52). Podobná situace nastala v továrně Aero Vysočany.

Sledované téma však nezůstalo pouze u pouhé deskripce protestů, ale autor se zamýšlí nad průběhem vnitropodnikové komunikace během nich a zájmy různých továrních ko-

lektivů. Poukázal na funkčnost letité podnikové kultury protestu v případě pražských továren, která (až na výjimky) nepřerostla v revoltu s politickými požadavky, ale zachovala si rámec pracovněprávního sporu (s. 87); za této situace nedošlo ke zpřetrhání dialogu zaměstnanců s vedením závodů, naopak dělníci zcela vyloučili z vyjednávání všechny, kteří postrádali přímo vazbu na daný podnik (stranické funkcionáře, neuniformované policisty). Všimá si dále, jak formulování různých požadavků prostřednictvím oficiálního jazyka a ve spojitosti se specifickým postavením pražských dělníků vytvořilo účinný vyjednávací prostor vůči vedoucím strukturám. Toto nově objevené pole přimělo i stranické vedení ke zpřesnění postoje k právu na stávku (nově vyztuženému posvícením odborů), zejména však vedlo ke snaze předcházet konfliktům s dělnickou masou (s. 115–116).

Právě strukturální změny v poúnorovém dělnictvu tvoří další autorovo výzkumné pole. Jakub Šlouf se věnuje různým dělnickým identitám, jež se staly produktem poúnorového tavicího kotle této společenské vrstvy, a jež se *jako celek* projevily právě na jaře 1953: „Někdejší úředníci například vypočítávali kolegům na pracovištích změny reálných cen a bývalí policisté odhalovali stávkujícím přihlížející příslušníky Státní bezpečnosti.“ (s. 171) Zároveň upozorňuje, že KSČ cílenou proměnou dělnické vrstvy mimoděk přispěla ke znejasnění podstaty „dělnické třídy“ a tím i významného prvku státní ideologie. Z těchto hledisek autor rovněž přistupuje k vyhodnocení postihů za účast na protestech. Nejvíce totiž byla za protest *sociální* povahy postížena ta část zaměstnanců, která se nacházela na pomezí dělnických a maloburžoazních profesí a do poúnorového systému „se zapojila“; nešlo tedy ani o „autentické“ předúnorové dělníky, ani o jednoznačně „bývalé lidi“ převedené po roce 1948 výroby a žijící z pocitu křivdy. Šlouf též vyzdvihuje mezi postíženými významný podíl těch, kteří byli dříve zbaveni členství v komunistické straně jako důsledek rozchodu s jejich představami o „komunismu“.

Knihy Jakuba Šloufa nabízí na jedné straně zajímavé a poučné srovnání s plzeňskou revoltou, která se od pražských dělnických protestů lišila průběhem, formulovanými požadavky protestujících, rozsahem, způsobem výběru a přísností následné represe, včetně průběhu soudních přelíčení. Současně autor nabídl hlubší sociálně a kulturně historickou studii, polemizující s některými tezemi polistopadové historiografie, zejména v pojetí některých sociálních a politických identit, které ve světle svého bádání vnímá spíše jako umělý konstrukt (s. 154–155). Podobně vyhodnocuje vztah poúnorového dělnictva k samotnému režimu; upozorňuje na značnou míru odcizení se funkcionářským elitám – a to ještě před rokem přelomovým rokem 1953. Dodejme, že podobné odcizení můžeme vidět u mladé generace a v souvislosti s rokem 1956 u značné části dosud loajální umělecké inteligence, paradoxně zformované po roce 1948 vlastně opačným procesem – tedy výraznou redukcí této sociální a profesní skupiny.

Jiří Knapík

Miki HRUSKA – Evelyn ELLERMAN, *No way back home. The unexpected Life of a Czech Family in India (1938–1977)*, Friesen Press: Victoria. 2020, 495 s. ISBN 9781525560286

Na jaře 1925 se vydává Tomáš Baťa poprvé do Indie a už v lednu 1926 otvírá jeho firma první vlastní prodejnu v Britské Indii. Do konce roku 1931 zde vytvoří síť dvaceti

prodejen. V souvislosti s dynamickým rozvojem firmy v Indii sem přijíždějí i Baťovi zaměstnanci z Československa. Působení Bati v Indii se snažil ve svých knihách zachytit již ve 40. letech 20. století Jan Baroš (např. *India and Czechoslovakia*, 1943; *The First Decade of Batangar*, 1946 apod.). Nejnověji se této problematice dotkla kniha *Baťa na všech kontinentech* od autorské trojice Zdeněk Pokluda – Jan Herman – Milan Balabán (Zlín 2020). V témže roce byla v Kanadě vydána vzpomínková kniha, která zachycuje životní osudy jednoho z Baťových zaměstnanců.

V prosinci 1938 se novomanželé Hruškovi, zaměstnanci Baťovy továrny ve Zlíně, vydávají na cestu do Indie, kde mají pracovat v Batanagaru. V tomto okamžiku ještě neví, že pozdější politické události 20. století jim znemožní návrat do Československa. Syn tohoto páru, Miroslav Hruška, ml. (*1940 v Kalkatě) se rozhodl, spolu se svou kanadskou manželkou Evelyn Ellerman, sepsat osudy své rodiny. Knihu se rozhodl nazvat *No way back home*. Je v ní obsažen příběh jeho rodičů a jejich cesta z Československa do Indie a dále do Austrálie, ale i autorův osobní příběh – dětství a mládí v Indii, studium na britských internátních školách v Indii (North Point, Darjeeling) a ve Velké Británii (Stonyhurst College), univerzita v Sydney, kde vystudoval elektrotechniku, první pracovní zkušenosti v otcově továrně v Indii, ale i v Německu (Philips Central Laboratories), kde se oženil, i pozdější život v Austrálii. Vypravěč klade především důraz na své rodiče a na své dětství a mládí v Indii. Ve shodě s názvem knihy se zaměřuje převážně na období od roku 1938 do roku 1977, tedy na roky, kdy je rodina byla spjata s Indii, avšak kniha je časově dovedena do roku 1990, kdy umírá autorova maminka, tři roky po autorově tatínkovi.

Autorův otec, Miroslav Hruška, st. se osobně znal s Tomášem Baťou, ml. (zvaným v knize „Tomík“). Spjovaly je totiž mimo jiné společné zájmy, např. lyžování. Byl to právě Tomáš Baťa, ml. kdo navrhl, z obavy před válkou, Miroslavu Hruškovi pracovní pozici v Batanagaru. Postavení M. Hrušky v Batanagaru však nebylo lehká, protože, jak uvádí autor knihy, ve firmě byly de facto dvě skupiny zaměstnanců. Ti, kteří přišli dříve, se chovali jako elita k těm, kteří přišli do Indie pracovat později. Tato situace vyústila nakonec v propuštění Miroslava Hrušky, který u Bati nakonec pracoval poměrně krátké období, od ledna 1939 do února 1942. Rodina s malým dítětem tak byla nucena se přestěhovat do Kalkaty a začít zde nový život. O podnikavosti a schopnostech Miroslava Hrušky st. svědčí fakt, že pouze se základní znalostí angličtiny byl schopen si najít novou práci u firmy Metal Box, aby za několik let později spolu s Fredrikem Cargnellim, obchodníkem židovského původu ze sousedství, založil v Kalkatě vlastní firmu, která vyráběla petrolejové lampy, po kterých na neelektrifikovaném indickém venkově byla značná poptávka. O úspěšnosti jejich podnikání svědčí fakt, že továrna přetrvala i bouřlivý poválečný politický vývoj Indie a fungovala až do roku 1977, kde se ji Miroslav Hruška rozho-

dl prodat, aby se mohl připojit ke své ženě a dětem, kteří již dříve přesídlili do Austrálie, právě v důsledku nestabilní politické situaci.

Řadě čtenářů se při zmínce o městě Kalkata vybaví Matka Tereza z Kalkaty. Ta se sice s rodinou Hruškových osobně neznala, nicméně Hruškovi se přátelili s jiným známým kalkatským duchovním, jezuitou chorvatského původu, Antem Gabričem (1915-1988), který působil jako misionář mezi nejhudšními obyvateli tohoto města. Ten se s Matkou Terezou přátelil, proto několikrát poprosil Miroslava Hrušku o zprostředkování pomoci – jednalo se především o různé řemeslné práce.

Ačkoliv u Bati působil Miroslav Hruška poměrně krátkou dobu, toto působení celou rodinu velice ovlivnilo. S řadou českých přátel, někdejších Baťových zaměstnanců, totiž rodina Hruškova udržovala kontakty nejen v Kalkatě, ale i později v Austrálii.

V knize nechybí různé rodinné anekdoty – babička z matčiny strany nemanželského původu, která otěhotněla v době, kdy pracovala jako služka ve šlechtické rodině Esterházyů, nebo vyprávění o dědečku Rudolfovi (opět z matčiny strany), který ostentativně vystoupil s celou rodinou z katolické církve v roce 1922. Stalo se tak poté co, mu třebečský duchovní odmítl zaplatit za motocykl značky Harley-Davidson. Nechybí ani různé, téměř beletristické, barvitě pasáže popisující život v Indii – smlouvání na trhu, služebnictvo, různé společenské kluby a jiné aspekty (ještě) koloniální Indie.

I rodina Hruškova zaměstnávala služebnictvo. Velmi srdečně vzpomíná autor knihy na Dandiu, který pocházel z kasty tzv. nedotknutelných, a původně byl zaměstnán jako uklízeč. Byl velmi pracovitý a přirozeně inteligentní, takže se později naučil číst a psát i vařit českou kuchyní. Paní domu mu tak později svěřovala nejen vaření, ale i nákupy na trhu.

Autor neskrývá své sympatie k Indii, antipatie k ideologii komunismu, který de facto rozdělil jeho rodinu, ani antipatie k britskému internátnímu školství, které považuje za cizí české mentalitě a které viní z odcizení, které zažíval ve vztahu ke svým rodičům poté, co několik let strávil na internátních školách.

Navzdory těmto beletristickým pasážím se nedá autorovi upřít, že se do psaní knihy pustil teprve po řádném studiu odborné historické literatury – kniha je proložena různými pasážemi týkající se československých, indických i britských dějin a nechybí ani početné odkazy na odbornou literaturu. Kniha nezapře zaměření na anglosaského čtenáře, ale i na vlastní rodinu, přesto je zajímavou četbou i pro čtenáře českého, ale i cenným příspěvkem k dějinám Československa, k historii Indie, k dějinám emigrace, kolonialismu i k široce pojatým dějinám každodennosti.

Ludmila Lambeinová